

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПОСТУПУ

Семеновська Л. А.

Актуальність проблеми. Інтеграція України до європейського освітньо-наукового простору відповідно до стратегічних документів (Ініціатива ЮНЕСКО «Майбутнє освіти», 2019 р., «Глобальна ініціатива з раціонального використання навчального часу», 2019 р., «Освіта у світі після COVID», 2020 р., Проект «Глобальна мережа шкіл майбутнього», 2021 р., а також Законами України «Про вищу освіту, 2014 р., «Про освіту», 2017 р., «Про інноваційну діяльність», 2012, «Про наукову і науково-технічну діяльність», 2016 р.) зумовлює необхідність подальшої модернізації системи вищої освіти, що базується на високому рівні її якості, забезпеченні гідного рівня навчальних досягнень студентів, сформованості в них затребуваних для професійної і соціальної активності знань і вмінь, відповідних особистісних і ділових якостей. Актуальність глобальних змін педагогічних систем і процесів, варіативність освітніх програм і технологій, цифровізація освітнього середовища потребують високого рівня готовності викладача вищої школи до інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковому опрацюванню проблеми формування професійної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти сприяють наукові розробки українських і зарубіжних учених, в яких досліджено: методолого-теоретичні основи системно-структурного і системно-функціонального аналізу педагогічної діяльності (Г. Дмитренко, О. Касьянова, О. Мармаза, Т. Рогова, О. Топузов та ін.); проблему підвищення якості вищої освіти (В. Андреев, В. Биков, В. Бурков, Єфремова, В. Кремень, А. Сбруєва, С. Сисоева, С. Сіліна, М. Хілі, С. Шишов, Т. Штелік та ін.); наукові основи управління в галузі вищої педагогічної освіти (Ю. Бойчук, М. Гриньова, В. Луговий, В. Маслов, М. Мескон, В. Фазан, С. Шеер та ін.); сутність компетентнісного підходу в освітній галузі (Н. Бібик, Е. Зеєр, Л. Карамушка, В. Мокляк, Н. Ничкало, О. Пометун, О. Савченко та ін.); становлення професійних компетенцій викладача вишу (К. Дівейні, Ю. Зінковський, В. Лозова, І. Осадченко, Д. Панасевич, А. Сбруєва, Л. Спірін, А. Уїлсон та ін.). Безумовно, зазначені розробки свідчать про значний науковий інтерес до проблеми формування професійної компетентності викладача вищої школи.

Мета дослідження – студіювання феномену професійної компетентності викладача вищої школи як важливої передумови забезпечення інноваційного освітнього поступу.

Виклад основного матеріалу. Новітні експертні оцінки щодо ефективності освітньої галузі свідчать, що визначальним чинником, центром будь-якого педагогічного процесу є характер взаємин між педагогами і здобувачами освіти, тому зусилля сучасних науковців мають бути спрямовані на обґрунтування інноваційних підходів до розвитку новітньої дидактичної реальності на основі особистісно орієнтованої, конструктивної і творчої взаємодії усіх її суб'єктів. Стрімкий технологічний розвиток суспільства не лише вимагає від освітян формування нових професійних компетентностей, пов'язаних з активним упровадженням змішаного й дистанційного навчання, а й впливає на роль педагога, надаючи їй новітнього сенсу. Сучасні педагоги мають навчитися виконувати ролі навчальних консультантів, наставників, тьюторів, тренерів, фасилітаторів, які вміють налагоджувати позитивну конструктивну взаємодію з усіма суб'єктами навчального процесу. Виконуючи роль навчальних консультантів, педагоги покликані стимулювати студентів до всебічного опрацювання дидактичного контенту, ставлячи за мету навчити їх усвідомлено сприймати викладену в ньому інформацію, критично оцінювати, проєктувати, створювати й трансформувати її.

Важливе завдання педагога полягає в наданні рекомендацій, пропозицій студентам з метою допомогти їм сформувати відповідні компетентності в навчальному процесі. Найголовнішим у цьому є надання різних видів підтримки з метою повноцінної реалізації поставлених перед студентами освітніх цілей. У сучасних умовах до першочергових функцій педагогів-консультантів також належить розвиток соціальних умінь (soft-skills), а також когнітивних та креативних процесів особистостей, а саме: інтелектуальної допитливості, умінь визначати проблеми і розв'язувати їх, здатності створювати нові знання самостійно або співпрацюючи з іншими.

Дослідниця наративного підходу в освітніх практиках Л. Тимчук зазначає: «Для учителя ХХІ століття є неможливим оволодіти всім обсягом постійно зростаючих знань, натомість він має бути експертом в розробці навчальних стратегій, які б давали відповіді на питання «як зробити?», «як знайти або винайти щось?», або «як застосувати те, що вміємо й знаємо, щоб отримати щось нове?». Завданням вчителя є моделювання навчального процесу так, щоб всі його учасники відчували вчительську впевненість, відкритість, наполегливість і відданість учням у пізнавальному процесі осягнення невідомого. Все це вимагає від учителів глибше знати своїх учнів,

якісно взаємодіяти з ними й творчо підходити до проектування навчальних програм та їх реалізації» [7].

Сучасні педагоги – це передовсім творці позитивного світобачення, цікавої й безпечної пізнавально-активної реальності та віртуальної цифрової реальності, в якій разом зі студентами створюють нові знання, нові інформаційні повідомлення, навчають експериментувати, захоплено пізнавати світ, співпрацювати, радіти своїм навчальним здобуткам та досягненням інших. Ефективне навчання таких фахівців можливе лише за умови опанування ними не лише новими педагогічними стратегіями та технологіями, а й новим характером педагогічної взаємодії, що гуманізує й одухотворює навчальний процес, робить його атрактивним, гнучким, позитивним, творчим.

Методологічною основою дослідження окресленої проблеми є наукові праці вчених, які розкривають проблеми філософії освіти, а саме вітчизняні – В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, С. Клепка та ін. і зарубіжні – Л. Вітковський, Б. Гетто, М. Паталон та ін., дослідницькі зусилля яких спрямовано на стратегічні пріоритети підготовки висококваліфікованих працівників у галузі вищої освіти в умовах модернізаційних процесів, упровадження інноваційних технологій в освітній простір. У центрі уваги філософів освіти знаходяться глибинні проблеми конструювання системи освіти в Україні, її реформування відповідно до вимог сучасності з урахуванням глобалізаційних та інтеграційних процесів.

На наш погляд, цікавою є думка В. Лугового про те, що освіта, як спеціалізована складова в соціальному організмі, який самоорганізується, самозберігається, саморозвивається, протистоїть стихійним і тому малоефективним культурним механізмам передачі досвіду, необхідного для відтворення суспільного життя [5]. Науковому осмисленню проблеми професійної компетентності викладача вищого навчального закладу сприяють ґрунтовні дослідження Л. Івлевої, Є. Сідоріної, С. Карбовської [3], що розкривають перспективи інноваційного розвитку освіти України в контексті глобального соціально-економічного виміру.

Викликає інтерес думка Ю. Зінковського про те, що у сучасному суспільстві фактором успіху професіонала стає здатність адекватно сприймати, аналізувати і творити новації. Поступ інноваційності передбачає оперативне введення найновітніших досягнень наукових досліджень і високих технологій у сферу освіти, а сучасний викладач вищої школи повинен мати інноваційний стиль мислення як фактор подолання стереотипів, однозначності, лінійності, шаблонів мислення тощо [2] що розглядають пріоритети зв'язку вищої освіти з виробництвом як ключового фактору підвищення якості підготовки фахівців [6].

І. Коцан у своїх розробках зазначає, що професійна компетентність викладача закладу вищої освіти має такі складники: мотиваційний – включає в себе мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки, творчі стимули, інтерес до професії та ін.; функціональний – виявляється у вигляді знань про способи професійної діяльності, які потрібні для проектування і реалізації певної технології; комунікативний – передбачає здатність чітко і ясно виражати думки, аргументувати, переконувати, аналізувати, будувати докази, висловлювати судження, узгоджувати власні дії, організовувати і підтримувати діалог, обирати оптимальний стиль спілкування в різноманітних нестандартних ситуаціях, передавати раціональну та емоційно забарвлену інформацію тощо; рефлексивний – виявляється у здатності свідомо контролювати наслідки і результати власної діяльності та рівень власного саморозвитку, вбачати і аналізувати особистісні досягнення, формувати та вдосконалювати такі якості як креативність, здатність до самоаналізу, самоуправління, професійного росту, вдосконалення майстерності, смислотворчої діяльності, ініціативності, формування індивідуального стилю діяльності тощо [4].

У наш час, як ніколи, педагогічний підхід до навчання, виховання, й розвитку неможливий без істотного впливу інших наук. У даному випадку не йдеться про віднесення педагогічної науки на другий план, зовнішні логічні запозичення, підміну базових понять. Мова йде про певні взаємовідносини та інтеракції, особливо у сфері практичного застосування конкретних інструментів, які неможна звести до стандартних процедурних рішень. Тут потрібно, як наголошує Л. Вітковський, відкрити інноваційні інтерпретаційні горизонти, де пошук необхідних цілей повинен стати результатом різноманітних наукових дисциплін. Ці зміни можливі здійснити на стику різних процесів, взаємного переплетення наукових знань усупереч традиційній диференціації знань [1].

Ідеї польського вченого Л. Вітковського сприймаємо як палкий заклик до світової прогресивної педагогічної громадськості спрямувати свої зусилля на те, щоб доповнити теоретичний дискурс відповідними імпульсами, такими, що активізують нові розумові інструментальні практики. Необхідно взяти до уваги, що окремі дії, які, на перший погляд, перебувають у діаметрально протилежних вимірах науки, з успіхом можна об'єднати у відносно глибокий гуманістичний наратив. Саме тому в ідеях екологічного бачення світу, запропонованих Г. Бейтсоном, убачається заклик вийти за рамки звичного розуміння екології (як правило, асоціації з навколишнім середовищем, якому необхідний ретельний контроль та захист). Навіть гуманістичний підхід до осмислення людського середовища, в якому йдеться про необхідність захисту

умов життя людини і спільнот, які взаємодіють між собою, здається нам дещо спрощеним, оскільки в результаті такого підходу екологія постає вкрай вузькою субдисципліною. Тож, ми не можемо не погодитися із думкою Л. Вітковського, що вчення про екологію необхідно розуміти крізь призму категорій своєрідної розумової парадигми, завдяки якій стає можливим змінити підхід до самої гуманістики, взяти до уваги становище людини в системі взаємовідносин культури та природи. Саме таке прочитання бейтсонівської екології допоможе нам прийняти необхідність об'єднати органічні взаємозв'язки та використання системного підходу. На наш погляд, це сприятиме ефективному пошуку зворотних зв'язків між практиками і теоретиками, між сферою інституційних рішень та духовністю людини, що загалом сприймається нами як одна з головних цінностей в педагогічній науці.

Висновки. Світова практика визнала, що освіта виступає стратегічним ресурсом інноваційного розвитку суспільства. Глобалізація, процеси зміни економічних ринків, розвиток сучасних технологій, мобільність, інтернаціоналізація та інтеграція освітніх, соціальних, виробничих і природних систем висувають нові вимоги до висококваліфікованих фахівців, фасилітативність, адаптивність, інформаційна мобільність яких є підґрунтям професіоналізму, конкурентноспроможності, економічного поступу держави. Саме тому проблема формування професійної компетентності викладача вищої школи як передумови реалізації інноваційних змін в освіті та суспільстві є ключовим завданням педагогічної теорії та освітньої практики України.

Список використаних джерел

1. Witkowski L. Konteksty i elementy ekologii umysłu, idei i wychowania według Batesona. Humanistyczne wyzwania ekologii umysłu: Gregory Bateson w Polsce. Fundacja na rzecz myślenia im. Barbary Skargi, Warszawa, 2016. 636 s.
2. Зіньковський Ю. Імператив сучасної парадигми вищої освіти. *Вища школа*. 2013. № 9 (111). С. 7–19.
3. Івлєва Л. Перспективи інноваційного розвитку освіти. *Вища школа*. 2013. № 10 (112). С. 49–58.
4. Коцан І. Професійна підготовка сучасного вчителя: проблеми і орієнтири. *Вища освіта України*. 2013. № 2 (49). С. 13–19.
5. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку. Київ : МАУП, 1994. 196 с.
6. Панасевич Д. Зв'язок вищої освіти з виробництвом – крок до підвищення якості підготовки фахівців. *Вища школа*. 2013. № 10 (112). С. 39–44.

7. Тимчук Л. І. Цифрові наративи в навчанні майбутніх магістрів освіти: історія, реалії, перспективи розвитку. Київ: Видавництво «LAT&K», 2015. 390 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ

Синельник-Журба О. С., Толмачова І. М.

Актуальність проблеми. Система освіти України перебуває в процесі трансформації. Відбуваються процеси гуманізації та демократизації освіти. Під час освітнього процесу для кожного здобувача освіти вибудовується індивідуально-орієнтована траєкторія розвитку, в якій враховано особливості, якості, нахили конкретної особистості. Сучасний студент – це суб'єкт навчально-професійної діяльності, активний учасник освітнього процесу.

Важливу роль у цих якісних змінах і підходах, що відбуваються в процесі трансформації української освіти, посідає саме розвиток та впровадження інклюзивного навчання. Цей процес почався з ратифікації у 2009 році Конвенції ООН про права осіб із інвалідністю та прийняття нового Закону України «Про освіту» у 2017 році. За цей час розроблено відповідні нормативно-правові документи, достатньо ефективно запрацювала система інклюзивного навчання для дошкільної освіти, для початкової школи, налагоджується процес впровадження інклюзії в базовій школі. Реалізація концепції Нової української школи забезпечує рівний доступ до освіти кожного учня.

Особливість сучасної ситуації в Україні – значне зростання кількості здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами. Це люди з інвалідністю, кількість яких значно збільшилася, це і цивільні громадяни, що постраждали внаслідок бойових дій, та ветерани, які потребують навчання з подальшим працевлаштуванням, а також внутрішньо переміщені особи. На сьогодні перед закладами вищої освіти стоїть завдання – забезпечити належні умови для здобувачів з особливими освітніми потребами та реалізувати принципи інклюзивного середовища. Якісна вища освіта та ефективне навчання для людей з особливими освітніми потребами має соціальне значення, тому що після закінчення навчання, ці особи повинні працевлаштуватися та мати змогу реалізувати власні можливості в професійній діяльності. Зафіксовано низку труднощів та проблем, які